

FRANSIZ VE ALMAN ULUSÇULUK FİKRİNİN TARİHSEL VE DÜŞÜNSEL KAYNAKLARI

Enes Berhudan KÖKERER*

ÖZET

Modern siyasi tarihi doğru sebep-sonuç ilişkisi içinde analiz edebilmek için ulusçuluk düşüncesinin önemi tartışmasıdır. Özellikle modern Avrupa tarihinde karşılaştığımız siyasi olayların ve düşünsel tartışmaların ekseriyeti bu kavramların çevresinde yaşandığını söylemek de çok yanlış olmayacaktır. Bu durum söz konusu kavramların incelemesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Fransız ve Alman toplumunun birbirine benzer homojen bir yapısı olmadığı için önemli politik sonuçlar doğuran ulusçuluk düşüncesinin oluşum süreci de farklı temeller üzerinden inşa edilmiştir. Erken dönem Fransız ulusçuluk fikri Aydınlanma düşüncesi temelinde dönemin siyasi koşulları içinde bir özgürlük mücadelesiyken, aynı minvalde erken dönem Alman ulusçuluk fikri ise romantizm akımının sağladığı düşünsel motivasyon dahilinde bir bağımsızlık mücadelesiydi. Bu çalışma ulusçuluk fikrinin Fransız ve Alman düşüncesinde neden farklı algılanıp yorumlandığını anlamak için ülkelerin ulus yapısının kurulum sürecini derinden etkileyen olaylara ve bu olayların ardında yatan düşünsel süreçlerin neler olduğunu analiz etmeye çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fransız, Alman, Aydınlanma, Romantizm, Ulusçuluk

JEL Kodları: N40, N43, Z00

HISTORICAL AND THOUGHT SOURCES OF FRENCH AND GERMAN NATIONALISM

ABSTRACT

The importance of the ideas of nationalism is indisputable in order to analyze modern political history in the right cause-effect relationship. The majority of the political events and intellectual debates we encountered in the history of modern Europe were lived around these concepts. This situation reveals the necessity of examining these concepts. Since the French and German societies do not have a similar

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, berhudankokerer@gmail.com, 0000-0002-1963-6514

Makale Geçmişi/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application: 15 Şubat 2022

Düzeltilme Tarihi / Revision Date: 25 Mart 2022

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 30 Haziran 2022

Araştırma Makalesi/Research Article

structure, the formation process of the idea of nationalism was built on different foundations. While the idea of early French nationalism was a struggle for freedom within the political conditions of the period on the basis of the Enlightenment idea, the early German nationalism idea was a struggle for independence within the intellectual motivation provided by the romanticism movement. In order to understand why the idea of nationalism is perceived and interpreted differently in French and German thought, this study will try to analyze the events that deeply affect the establishment of the nation structure of the countries and the thought processes behind these events.

Keywords: French, German, Enlightenment, Romanticism, Nationalism

JEL Codes: N40, N43, Z00

1. GİRİŞ

Sosyal bilimlerde neredeyse tüm kavramlar farklı bağlamlarda yorumlanmaya müsaittir. Bu yorum zenginliğinin sebebi kimi zaman kültürel ve toplumsal nedenlerden kaynaklanırken kimi zaman da ekonomik ve siyasi nedenlerden ortaya çıkmaktadır. Özellikle ulusçuluk düşüncesiyle ilgili literatürü incelediğimiz zaman, kavramın farklı bağlamlarda tanımlandığını görmekteyiz. Örneğin Carr'ın ulusal milliyetçilik düşüncesini totaliter rejimlerin ortaya çıkmasıyla paralel tanımlaması; (Carr, 2019: 23) Gellner'in ise modern toplum dinamiklerinin ulus düşüncesini beslediği yönünde düşünceleri; (Gellner, 2018: 213-214) Anderson'ın ise insan topluluğunun bir arada yaşaması için ulusal milliyetçiliğin hayali bir üst yapı gibi kurulduğu düşüncesi; (Anderson, 2020: 24) Hobsbawn'ın ulus düşüncesinin devamlılığını sağlayan şeyin bir gelenek icadı olduğu fikri; (Hobsbawn, 2020: 2) ve Smith'in toplumsal olarak kurulan ulusal milliyetçilik bilincinin sosyo-psikolojik ve sembolik kökenlerin önemini vurgulaması; (Smith, 2017: 35) farklı bakış açılarıyla ulusçuluk düşüncesini tanımlama çabasının sonuçlarıdır. (Özkırımlı, 2020: 236-254)

Siyasal alana ait bir kavramın farklı toplum tiplerinde değişik sonuçlar ortaya çıkaracağı şüphesizdir. Bu bağlamda ulus kavramını incelediğimizde Fransız düşüncesinde algılanışı, ortak idealler uğrunda organize olan eşit haklara sahip, siyasi bir topluluk olarak gerçekleşir. Alman düşüncesinde ise kavramın muhtevası biraz daha etnik bağı ve kültürel benzerliği öne çıkarmaktadır. Bu nedenle dışlayıcı olduğu söylenebilir. Çünkü ulusçuluğa yönelik bu bakış açısına göre ulusun en temel karakteristiği ortak değerler, dil, din, örf vb. gibi önceden var olduğuna inanılan özelliklerdir. Diğer yandan ulus kavramı Fransız düşüncesinde ise daha kapsayıcı olmasının yanında asimilasyondur (Brubaker, 2009: 19). Fransa'da ulus belirli bir kültür ve dil benzerliğine vurgu yaparak doğuştan bazı özelliklere sahip olmayı gerektirmez. Fransız ulusunun bir mensubu olduktan sonra kişilerin sahip olduğu farklı kültür ve dillerin bir önemi kalmayacaktır çünkü artık kişi Fransız olmuştur. Fransız ulusunun bir üyesi olmak direkt olarak Fransız kültürünün bir parçası haline gelme anlamı taşımaktadır.

Ulusçuluk düşüncesi içinde hem siyasal birliğin hem de kültürel birliğin sentezlenmesi beklenir. Fransız ve Alman ulus düşüncesinde bu sentezleme başarıyla gerçekleşir. Ancak iki farklı ulus düşüncesinin birbirinden ayrıldığı nokta, sentezden önce hangi birlik türüne öncelik verileceği konusunda olmuştur. Alman ulus düşüncesinde toplumun kültürel değerleri ön plandadır. Fransız ulusu için ise siyasi birlik, kültürel birlikten önce gelmektedir. Bu farklılığın nedenlerini Fransız ve Alman toplumunda yaşanan siyasi olaylarda ve düşünürlerin fikirlerinde görebilmekteyiz. Örneğin ulus kavramı Fransız toplumun gündemine 1789'da yaşanan ihtilal ile girmiştir. İhtilalden önceki tarihlerde ulusçulukla ilgili tartışmalar vardı ancak bu tartışmaların kurumsallaşması Fransız ihtilali ile ortaya çıkmıştır. Söz konusu ihtilal kendi entelektüel kesimini yaratmıştı. İhtilalin en büyük kavramsal armağanı olan 'halk- ulus' fikirleri bu düşünürler tarafından savunulmaktaydı. Aynı şekilde Almanca konuşulan topraklarda kurulamayan siyasi birlik ve Napolyon Bonapart'ın Prusya işgali gibi olaylar zinciri Alman düşünürlerinin ekseriyetinde dil ve kültür birliği temeline dayalı bir ulusçuluğun savunulmasına sebep olmuştur.

Tarihsel olarak bazı önemli dönemlerde toplumsal olayların ortaya çıkardığı politik durumlar konjonktürün sosyal, iktisadi ve kültürel yapısında yaşanan gerilimleri yansıtmının yanında, dönemin atmosferinde doğan düşünsel süreçlerin de somut etkisini bize gösterir. Fransız ihtilalinden sonra somutluk kazanan ulusçuluk fikri konjonktürel şartların ortaya çıkardığı gerilimin bir sonucu olarak okumak doğru olacaktır. Ancak ulusçuluk fikrinin aynı zamanda bir düşünsel arka planın da olduğunu vurgulamak gerekir. Aydınlanma hareketi olarak tanımlanan fikrî sürecin ortaya çıkardığı kavram setinin ulusçuluk düşüncesine katkısı önemlidir. Fransız ihtilalinin arka planında bireyin kendi hayatını tayin hakkının olduğuna dair bir motivasyonun olduğunu belirtmek gerekir. Aydınlanma hareketinin insanı feodal bir düzenin parçası olmaktan çıkarıp birey olarak kendi kaderini eline alabilme cesaretini vermesi, Fransız ihtilali ile ortaya çıkan ulusçuluk düşüncesinin temel yapı taşı olan 'yurttaş' kavramının da temeli atmıştır. Aynı bağlamda Alman ulus düşüncesini incelediğimiz zaman yaşanan siyasi olayların ulus bilincini ortaya çıkarırken, düşünsel arka planın önemli etkilerini görebiliyoruz. İstila altındaki toprakların bağımsızlığı ve bütünlüğünü sağlamak için Alman düşüncesinin ihtiyacı olan şeyi 'romantizm' akımı sağlayabilmişti. Birleşik bir ulus fikrinin manevi ufkunu oluşturmak isteyen şairler, ressam, filozoflar ve sanatçılar için coşkunluk ve vecd halinin gerekliliği söz konusu ülküyü gerçekleştirmek için elzem koşullardı. Bu bağlamda romantizm akımının sağladığı düşünsel motivasyon, Alman ulusçuluk fikrinin kurulum sürecinde önemli bir noktadır.

Çalışmada ilk olarak Fransız ulusçuluğunun temel karakteristik özelliklerine bakıp, bu ulusçuluk fikrini besleyen tarihsel ve düşünsel kaynaklara işaret edilecektir. Bu bağlamda 1789 ihtilalinin toplumsal ve siyasal sonuçlarının ulusçuluk düşüncesini nasıl somutlaştırdığı gösterip, ihtilalin fikrî altyapısını kuran Aydınlanma hareketinin düşünsel sürecini inceleyeceğiz. Devamında Fransız ihtilalinden sonra Avrupa'da yaşanan önemli siyasi olaylarda biri olan Napolyon seferlerinin, Alman

ulusal bilinci üzerindeki etkilerini incelenecektir. Dönemin ruhu içinde ortaya çıkan romantizm akımıyla Alman ulusal bilincinin ilişkine işaret edip, önemli Alman düşünürlerinin, Almanca konuşulan topraklarda birleşik bir Alman devletinin gerekliliğine yönelik düşüncelerinden bahsedeceğim.

2. YÖNTEM VE LİTERATÜR TARAMASI

Siyasal düşünceye konu olmuş her kavram belirli bir sosyal olgu içinde anlam kazanır. Sosyal ve tarihsel olandan bağımsız siyasal kavramsallaştırma objektiflikten uzak kalacaktır. Bu bağlamda çalışmada incelediğimiz ulusçuluk fikrinin Fransız ve Alman ulus düşüncesi özelindeki tarihsel ve düşünsel kaynaklarını karşılaştırmalı tarihsel araştırma yöntemi ile analiz ediyoruz. Mahoney'e göre karşılaştırmalı tarihsel araştırma yöntemi ile sosyal bilimlere konu olmuş olaylar ve olguların, objektif bilimsel bir bağlamda inceleyebilmek için ilgili olguların veya olayların tarihsel süreçlerini analiz etmek gerekir. (Mahoney, 2004: 81).¹ Çalışmamız için saptığımız bu yöntemin ulaşmak istediğimiz amaçla bağlantısı vardır. Ulus düşüncesinin Fransız ve Alman siyasi tarihi içindeki dönüşümünü açıklamak bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Asıl hedeflenen amaç ulus düşüncesinin Fransız ve Alman siyasi tarihinde hangi toplumsal kırılma ile ortaya çıktığını saptamaktır. Ancak bu saptamayı doğru bir bağlamda ortaya çıkarabilirsek iki farklı ulusçuluk anlayışını objektif olarak değerlendirebilir, gerek tarihsel gerekse de düşünsel kaynaklarını ortaya koyabiliriz.

Fransız ve Alman ulusçuluk düşüncesini inceleyen literatürde farklı çalışmalar mevcuttur. Özdemir ve Bakan'ın "Ulus Devletin Oluşumu ve Sorunları Açısından Almanya ile Fransa'nın Karşılaştırılması" adlı çalışmasında Fransız ve Alman ulus devlet yapısının kuruluş aşaması, tarihsel gelişimi ve sorunları incelenmiştir. İlgili çalışmaya göre uluslaşma sürecini geç tamamlanın etkisiyle Alman ulus düşüncesi sorunlu ve çatışmacı bir yapıyla etno-kültürel bir anlayışına sahip olmuştur. Diğer taraftan Fransız ulusçuluğu ise bürokratik iktidarın siyasal ve sosyal alanda etkili olduğu bir yapı ortaya çıkarmıştır. Bu yapı Alman ulusçuluğuna nazaran daha bütünleştirici bir karakter arz ettiği için Özdemir ve Bakan tarafından çağdaş Avrupa birliği fikrinin de öncülüğünü yaptığı düşünülmüştür (Özdemir & Hakan, 2016). Saklı "Fransa ve Almanya'da Uluslaşma Süreci ve Ulus Bilincinin Oluşumu" adlı çalışmasında ise ulusçuluk düşüncesinin Fransız ve Alman toplumlarında kuruluş paradigmalarının farklı olmasını kabul edip, son tahlilde çok farklı sonuçlar ortaya çıkarmadığını savunmuştur. İki ulusçuluk düşüncesinin de son kertede amacı toplumsal homojenleşmeyi sağlamaktır. Bunun yanında Fransız ulus düşüncesinin gelişiminde sivil haklar hakim düşüncedydi. Alman ulusçuluğunun erken aşaması her ne kadar liberal düşüncesinin kavramsal muhtevasından uzak gözüksede, geç dönem Alman

¹ İlgili araştırma yöntemi için ayrıca şu kaynaklara bakılabilir: Mahoney, J., & Thelen, K. (2015). "Advances in Comparative-Historical Analysis" (Strategies for Social Inquiry). (Eds.) Cambridge: Cambridge University Press. Mahoney, J., & Rueschemeyer, D. (2003). "Comparative Historical Analysis in the Social Sciences" (Cambridge Studies in Comparative Politics). (Eds.) Cambridge: Cambridge University Press. Bernhard, M., & O'Neill, D. (2021). "Comparative Historical Analysis". *Perspectives on Politics*, 19(3): 699-704. Mahoney, J. (2004). "Comparative-Historical Methodology." *Annual Review of Sociology*, 30(0): 81-101

ulusçuluk düşüncesi için de sivil ve liberal haklar önemli bir değerler bütünü olmaya başlamıştır. Bu bağlamda Fransız ve Alman ulus düşüncesi için radikal bir farklılık bahsedilemeyecektir (Saklı, 2012). Son olarak Baytaş “Kültürel Birliğe Karşı Siyasal Birlik: Alman ve Fransız Milliyetçilikleri “ adlı çalışmada ulusçuluk düşüncesinin oluşturan temel kavramlarını incelemiştir. ‘Millet, yurt, halk, vatandaş’ gibi kavramların arasındaki semantik ilişkilerden hareketle, iki klasikleşmiş ulusçuluk türü olarak gördüğü Fransız ve Alman ulus düşüncesinin teorik bazda karşılaştırmasını yapmıştır (Baytaş, 1994). Konuyla alakalı literatürdeki bu çalışmaların yanında biz makalemizde Fransız ve Alman ulusçuluk karakterinin keskin farklılığını kabul edip bunun tarihsel ve düşünsel kökenlerini incelemeye çalışıyoruz. Ulus düşüncesinin her iki toplum şekli içinde geçirdiği tarihsel dönüşümden ziyade tarihin belirli bir anında yaşadığı kırılmadan bahsediyoruz. Bu kırılma anları Fransız ulusçuluk düşüncesi için bir ihtilal biçiminde gerçekleşirken, Alman ulusçuluk düşüncesi için ise Napolyon Bonapart’ın Almanca konuşan toprakları istilasında yaşandığını savunuyoruz. Söz konusu kırılma anlarında ortaya çıkan motivasyonun Fransız ve Alman ulus düşüncesinin paradigmasını da belirlediğini düşünüyoruz. İki farklı ulus fikrini besleyen düşünürlerin ve akımların bu kırılmalardan kaynaklanan çatlaklıkların arasında yeşerdiğini ve daha sonrasında ulusçuluk düşüncesinin gövdesini oluşturduklarını savunuyoruz. Bu noktada tarihsel kırılma anlarını ve söz konusu tarihsel süreçleri besleyen veya tetikleyen akımları ve düşünürleri doğru bir bağlamda incelediğimiz zaman iki farklı ulus düşüncesinin yapısını anlayabileceğimizi düşünüyoruz.

3. FRANSA’DA ULUSÇULUK FİKRİNİN GELİŞİMİ

Ulusal milliyetçilik fikri kavram olarak 18. yüzyılın sonlarında yaşanan Fransız ihtilaliyle ortaya çıkmıştır. Siyasi reform ve radikal bir toplumsal dönüşüm yanlısı burjuva ile köylü kesimi eski rejimin ayrıcalıklı gruplarına karşı mücadelesi büyük bir ihtilal ile neticelenmişti. Bu mücadele dâhilinde ulusçuluk fikri doğmuş, ortaya çıkan bu fikrin etkisi ise sadece bir bölgeyle sınırlı kalmamış küresel bir nitelik arz etmiştir. Fransız ihtilali sadece gerçekleştiği topraklarda yeni bir halk-ulus toplum tipinin ortaya çıkışına kaynaklık etmemiş, başta Avrupa olmak üzere tüm dünyada siyasi, kültürel ve hukuki sonuçlar doğurmuştur.

İhtilal öncesi Fransa’nın siyasi ve sosyal düzenine ‘Eski Rejim: Ancien Regime’ adı verilir ve bu rejimin sosyo-ekonomik ve toplumsal koşulları incelendiğinde, Fransız ihtilalinin de nedenleri daha açık anlaşılmış olur.² Eski rejim Fransa’ında, soylular, ruhbanlar ve halk olmak üzere üç temel zümre vardı. Bu zümreler kendi aralarında türdeş bir yapıya sahip değillerdi. Aralarında keskin farklar olan bu zümreler kendi içlerinde de alt katmanlara ayrılmıştı. Örneğin soylular, saray ve taşra soyluları olarak

² Özellikle Alexis de Tocqueville çalışmalarında Fransız ihtilalinin nedenlerini anlamak için, eski rejimin siyasi ve sosyal düzeyini analiz eder (Tocqueville, 1995). Aynı bağlamda Ünlü Fransız Tarihçi Jules Michelet, Fransız İhtilalin tarihini, eski rejimin siyasi yapısına atıfla inceler (Michelet, 1967: 41-161).

ikiye ayrılmış, ruhban sınıfı ise soylu rahipler ve aşağı rahipler diye gruplandırılmışlardı. Aynı şekilde bunların dışında kalan ‘halk’ ise kendi aralarında burjuva ve köylü grupları olarak ayrılmıştı.

Eski rejim Fransa’ında bu zümrelerin sayısı incelendiğinde, soyluların yaklaşık 350.000 kadar olduğu tahmin edilmektedir. Dönemin Fransa’sının nüfusu 25 milyon olduğu düşünüldüğünde, nüfusun % 1.5’i soylular tarafından oluşturulmaktaydı. Diğer önemli bir kesim ruhbanlardı; sayılarının 120.000 kadar olduğu tahmin edilen bu kesimin varlıklı olan din adamları büyük soylu ailelerinden gelirken, aşağı rahipler diye gruplandırılan din adamları ise halkla iç içe aynı ekonomik koşullar içinde yaşarlardı (Ateş, 2018: 100). İhtilalin siyasi öznesini oluşturan halk ise Fransa’nın en geniş ve karışık grubuydu. İçerisinde köylülerin, kentlerdeki halkın ve ticaret ile uğraşan burjuvanın bulunduğu bu zümre tek bir ‘halk’ başlığı altında anlatılmaya çalışılsa da aslında bu zümrenin içerisinde çok ciddi çıkar çatışması ve beklenti farklılıkları vardı. Ancak bu farklılıkların yanında bu zümrenin ortak paydada olduğu husus, ‘eski rejim’in baskıcı ve zorba yönetiminin devrilmesi gerekliliği idi.

Dönemin eski rejim Fransa’ında kral meşruluğunu teolojik kaynaklara dayandırarak, siyasi haklarını, soylular ve din adamlarıyla birlikte despotik bir şekilde kullanıyor, dışarıda kalan halk kesimini yönetimin içerisine dahil etmekten imtina ediyordu (Sander, 2020: 167). Bu durumun süreklilik kazanması Fransız ihtilali gibi küresel ölçekte önemli olayı meydana getirmişti. Tabi neredeyse tarihteki tüm ihtilallerin ana nedenlerinden biri olan toplumsal mali bunalım, Fransız ihtilalinin de temel unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönemin zorlu ekonomik koşullarından bir çıkış yolu arayan XVI. Louis’in göreve getirdiği maliye bakanlarının hazırladığı vergi reformları ihtilalin ilk kıvılcımlarını hazırlamıştı (Armaoğlu, 2020: 46). Bu reformlar ihtilal sonrasında en büyük maddi faturayı ödeyecek olan soylu kesimini genel bir arazi vergisi kapsamı altına almayı öngörmekteydi. O döneme kadar çoğu vergiden azade bir biçimde yaşayan soylu kesimi için bu durum rahatsız edici olmuştu. Ancak Fransa’nın dış ilişkilerinde komşularıyla giriştiği siyasi mücadele bir takım mali sıkıntılar ortaya çıkarmıştı. Merkezi otorite bu sıkıntılardan kurtuluşu kendi soylu kesimini vergilendirerek elde edeceği gelirden görmüştü. Ancak bu durum daha sonra krala karşı soyluların tepkisiyle karşılaşılması sonucunu doğurmuştu. Soyluların, kralın otoritesine karşı direnç göstermesi bir noktada kendi sonlarını da hazırlamıştı. Çünkü kendi varlıklarının garantörü olan monarşiye karşı böyle bir hamle daha sonra merkezi otoriteye ‘halk’ kesiminden darbelere de açık hale getirmiştir. Çünkü soyluların merkezi otoritenin kararlarına karşı siyasi çıkışları, monarşinin de siyasi gücünün artık kırılğan yapısını ortaya çıkarmıştır. Bu kırılğan yapının daha sonra çökmesinde en büyük acı kaybı soylu sınıfı yaşayacaktı.

İhtilalin ekonomi-politik okumasını Fransa’nın 18. yüzyılda girdiği siyasi mücadeleler içinden incelemek doğru olacaktır. Özellikle Amerikan bağımsızlık savaşında, İngiltere’yi zor duruma düşürmek için kendi siyasi dünya görüşünden çok uzak olan, Amerikan topluluğunu maddi olarak desteklemesi, Fransız merkez monarşi için ayrı bir talihsizlik olmuştu. Fransa merkezi monarşisinin içte ve dıştaki siyasi mücadelesini sürdürmesi için ortaya çıkan maddi faturayı ödemek istemeyen kesimler

farklı ittifaklar bünyesinde birleşmeye veya ayrılmaya başlamışlardı (Tilly, 2016: 224-226). Yüzyılın sonlarına doğru merkezi hükümetin kırılğan yüzü ortaya çıkmaya başladıktan sonra, siyasi mücadele içine giren ittifakların da üyeleri konumlarını belirlemişti. Ne kadar yeni çıkan vergilerden rahatsızlık duymuş olsalar da köklü bir siyasal değişimden korkan soylu kesimi, ruhbanlar ile birlikte merkezi hükümetin yanında konumlanırken, karşı ittifakta ise sistemin kökten değişmesi gerekliliğini vurgulayan burjuva ve köylü kesimi bulunmaktaydı (Sıraca, 2021: 21).

Burjuva, köylü ile girdiği ittifakta merkezi monarşiyi devirerek, hem ihtilali gerçekleştirmiş hem de karşısındaki ittifakın siyasi birliğini dağıtabilmiştir. Taner Timur'un da belirttiği gibi finans, imalat sanayi ve ticaret yoluyla zenginleşen, fakat siyasal güçten yoksun küçük bir azınlık ihtilal gibi büyük çaplı olayı ortaya çıkarabilecek kudrete sahip olamazdı (Timur, 2016: 24). Eğer geniş bir yoksul kitle tabanına dayanmasaydı, bir başka deyişle köylü kesimi burjuva ile bir ittifakta birleşmesiydi ihtilal mümkün olmazdı. Bu bağlamda 'Halk' kesimi olarak 'burjuva-köylü' grubu devrimci bir rol üstlenip 'eski rejimin' siyasi varlığını sonlandırabilirdi. Çünkü eski rejim, ihtilalin öznesi olan kesimin iktisadi ve siyasi gelişmesine engel hukuki düzenlemelere sahipti. Fransız toplumu oluşturan bireyler 'laissez faire', 'özgürlük', 'eşitlik' gibi kavramlar üzerinden tanımlanmıyor, geleneklerin vaaz ettiği feodal sosyo-ekonomik bir siyasal çerçeveden hareketle egemen kesim meşruluğunu ve devamlılığını yeniden üretiyorlardı. Bu sosyolojik durum kanlı bir ihtilalin neticelenmesine vesile olmuştu.

Fransız ihtilalinin ortaya çıkardığı siyasi sonuçlar ve kavramlar sadece bir ulusun siyasi tarihi ile sınırlı değildir. Tocqueville'nin de dediği gibi "Fransız ihtilalinin kendine özgü bir toprağı yoktur" (Tocqueville, 1995: 49). Bu durumun örneğini ihtilal sonrası ulusçuluk akımının Avrupa'daki diğer devletlere etki oluşturmasının yanında bir de ihtilal sonrası ortaya çıkan siyasi kavramlarda da görebiliyoruz. Bugün literatürde 'Sağ-Sol' kavramsallaştırması ile kullandığımız siyasi tutumların kökenleri de ihtilalin yaşandığı tarihe dayanmaktadır (Goodsell, 1988: 296). İhtilal döneminde kurulan 'Kurucu meclisin' daha sonra anayasa yapmak için yerini yasama meclisine bıraktığında, meclisin oturma planı bu kavramların da doğumuna vesile olmuştu. İhtilal sonrasında XVI. Louis'in akıbeti konusunda ve eski rejimin siyasi geleneğinin toptan yok edilmesi yerine bir kısım siyasi yapıların devam etmesi gerekliliği gibi meselelerde sıkı tartışmalar yaşanıyordu. Mecliste sağ tarafta oturanlar daha ılımlı bir tutumla gerek kralın akıbeti hakkında gerekse de eski rejimin kurumsal değerlerini tedrici bir politik program ile idare edilmesi gerekliliğini savunurken, sol tarafta oturanlar daha radikal kararlar üzerinde anlaşılması gerekliliğini savunuyorlardı. Buradan yola çıkarak daha sonra değişim yanlısı her siyasal oluşum 'sol', statükocu ve tedrici siyaset yanlısı tarafları da 'sağ' olarak tanımlanmıştır.

Avrupa'da daha yoksul ve despotik yönetimlerin hakim olduğu devletler söz konusu iken böyle bir ihtilalin Fransa'da başlamasının nedenini Sander şöyle açıklar: "Toplumsal ve ekonomik koşullar ne olursa olsun, huzursuzluk ancak ulus olarak siyasal bakımdan birleşmiş olan bir ülkede, ulus çapında kamuoyu, duyarlılık, politika ve yasama gereği yaratabilirdi. Fransızlar 18. yüzyılda adına 'Fransa'

denen bir siyasal birimin üyesi oldukları duygusuna sahiptiler.” (Sander, 2020: 167). Böyle bir duygunun hayatta kalması için, o atmosferi oluşturan düşünsel proje şüphesiz Aydınlanma hareketiydi. Çünkü tamda bu hareket ortaya serimlediği kavram seti, bir toplumu ulus olarak ortaya çıkaracak bireylerin düşünsel zemini oluşturuyordu. Ergin olmama durumundan kurtuluş³, ‘Sapere aude’ mottosu söz konusu bireyi birer siyasal özne haline getirmek için geliştirilmiş eleştirel düşüncelerdi. Bu siyasal öznellik bilinci toplumsal anlamda yurttaşlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Fransız ihtilalin toplumsal olarak ortaya çıkardığı bir hukuki sonuçta yurttaşlık anlayışıydı. 1795 yılında kabul edilen Fransız ulusal marşında da kullanılan hitap, Fransız ulusunun evlatlarının artık birer yurttaş olduğunu onlara hatırlatıyordu.⁴ İhtilalden sonra ortaya çıkan bu yurttaşlık bilincinin temel felsefi arka planı ise Aydınlanma hareketinin düşünsel temeline dayanıyordu.

3.1. Fransız Ulusal Milliyetçiliğin Düşünsel Temeli: Aydınlanma Hareketi⁵

Aydınlanma 17. ve 18. yüzyılın düşünsel atmosferinde gelişmiş, merkez olarak ise Avrupa’da ortaya çıkmış ve düşünce tarihini derinden etkilemiş bir hareketin adıdır. Bu düşünsel hareket aklın şaşmaz niteliğine radikal bir inançla bağlıdır. Aydınlanma hareketinin amacı uzun bir süre dinsel dogmatizmin sınırları içinde kalmış her türlü düşünsel meseleleri tekrardan tartışmaya açmak ve aklın rehberlerinde bir yaşam kurmaktır. Çünkü söz konusu hareket içinde soyut aklın kendisinin, insanların aradıklarını vermeye muktedir olduğu düşünülmüştür (Kökerer, 2020: 18).

Ortaçağ Avrupa’sında, varlığın, tüm evrenin ve üstünde yaşayanların yaratıcısının tanrı olduğu, tanrının tüm evreni yaratmakla kalmayıp, evrenin nasıl işlediğinin bilgisini de insanlara din ve kutsal kitaplar aracılığı ile verdiği kabul edilirdi. Ancak Aydınlanma hareketi ile varlığın ve tüm evrenin bilgisinin kaynağının kutsal olan tanrı değil, olgusal gerçeklikler olduğu ve bu olgusal gerçekliklerinde insanın sahip olduğu akıl ve tefekkür gibi kapasiteler ile anlaşılacağı yönünde bir inanç ortaya çıkmıştı. Aydınlanma düşünürlerine göre, evrenin ve üstünde yaşayanların tanrı tarafından yaratılıp yaratılmadığı tam olarak bilinemezdi; çünkü tanrı- vahiy gibi metafizik varsayımlar insan aklının kavrayabileceği olgusal gerçeklikler ile açıklanamazdı. Bu çağın temel bilgi anlayışı, insanın duyumsama yoluyla, deneyim ve gözlemler yaparak elde ettiği malumatları akıl süzgecinden geçirmek

³ Immanuel Kant bireyin kendi rasyonel kabiliyetlerini kendinde keşfetme süreci aydınlanma durumu olarak anlatır. Bu kabiliyet keşfi ise ergin olamama durumundan kurtulmadır. Erginliğe ulaşamamış insanın söz konusu durumda bulunmasının sebebi ise aklını kullanma cesareti gösterememesidir. Kant’ın ifadeleriyle; “işte bu ergin olmayışa insan kendi suçu ile düşmüştür; bunun nedenini de aklın kendisinde değil, fakat aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanma kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen İnsanda aranmalıdır. Sapere aude! Aklını kendin kullanmak cesaretini göster sözü aydınlanmanın parolası olmaktadır.”(Kant, 2000: 17)

⁴ La Marseillaise’deki “Haydi vatandaşlar sıkıştırın safları silahları kapın! Yürüyün ki şu alçakların kanlarıyla toprağımız sulansın!” gibi vurgulu mısraları örnek olarak gösterebiliriz.

⁵ Bu bölümün ekseriyeti ‘Postmodern Evrenin Politik Felsefesi’ adlı yüksek lisans tezimizin, ‘Modern Düşüncenin Felsefi Temelleri: Özne-İnsan ve Eleştirisi’ Adlı bölümden alıntılarla yazılmıştır. (Kökerer, 2020: 14-21)

üzerine kurulur. Bu nedenle varlığın bilgisine ulaşmak herhangi bir teolojik yorumlama işi değil, akıl ve tefekkür meselesiydi (Kökerer, 2020: 19).

Aydınlanma hareketinin temel motivasyonu aklın evrende var olan her türlü kavramsal düzeni idrak edebileceği savına dayanır. Bu nedenle insan aklına güven Aydınlanmacı düşüncenin temel noktasını oluşturur. Cassier'in de ifade ettiği üzere bu düşünce geleneğinde akıl, bir merkez noktasıdır. Akıl, istenen, ulaşılmaya çalışılan, arzulanan ve kendisine dayanılarak yönlendiren her şeyi ifade eder (Cassirer, 2000: 38). Aynı minvalde Aydınlanmacı düşünürlerine göre insanlığın yaşadığı evrende birçok doğal kanun bulunmaktadır ve insan aklı bu kanunları keşfedebilme kudretine sahiptir (Kömeçoğlu, 2000: 135-136). Bu kudret çerçevesinde gerçek bir aydınlanma, bireysel, sosyal ve politik hayatın problemlerine, akli ve felsefi yöntemler uygulamak anlamına gelmektedir (Cevizci, 2017: 14). Çiğdem'in de belirttiği üzere, Aydınlanma düşüncesinin her türlü felsefi ve toplumsal projesi, akla ve akılda somutlaşan ilkelere yaslanmak zorundaydı (Çiğdem, 2013: 14).

Aydınlanma hareketi ile birlikte insana ait bütün ahlaki değerlerin kaynağı teolojik tasdiğe gerek duymayan bir karaktere sahip olur. Ahlaki ve etik olarak teolojik kaynağa karşı eleştirel bakış açısının temel felsefi alt yapısını, Aydınlanma hareketi ile aynı dönemde ortaya çıkmış hümanizm görüşü oluşturur. Aydınlanma hareketi, insan davranışının yegane rehberinin, gelenek ya da din değil, kendisi dışında başka hiçbir kaynaktan yardım görmeyen akıl olduğuna beslenen hümanist inançla karakterize olur (Cevizci, 2017: 32). Hümanizm en genel tanımlamayla; insanın her şeyin ölçüsü olduğunu savunan, insanı değerlerin yegane kaynağı olarak gören dünya görüşüdür (Cevizci, 2014: 217). Bu görüş insanın var oluş nedenini efsanede ya da dinde değil yine insan da aramak gerektiğini ileri sürer (Göka, 2000: 117). Çünkü insan dışında başka kaynaklardan edinilen bilgi ontolojik olarak insana gereken önemi vermez.

Hümanizm Aydınlanma hareketinin temel değerlerinden biri olmasının birkaç sebebi vardır. Bunlardan biri, Aydınlanma hareketinde insan düşünen bir varlık olduğu için kendinden başka bir referansa ihtiyaç duymasına gerek olmadığı görüşüdür. Diğer ise, bu hareketin insana bakış açısı, temel bir eşitlik nosyonundan gelir. Feodal dönemde olduğu gibi insanları kan bağından gelen bir hiyerarşik sınıflamaya tabi tutma, Aydınlanma hareketinin karşı çıktığı bir durumdur. Bunun yanında hümanistik iyimserlik aydınlanma düşünürlerinin geleceğe yönelik bakış açılarında da olumlu bir hava yaratır. Cassier'e göre Aydınlanma hareketinin düşünme etkinliği sadece o ana kadar keşfedilmemiş ya da hiç tartışılmamış hedeflere yönelmek değildir. Aydınlanma hareketinin temel amacı aynı zamanda gidişatın nereye doğru olduğunu bilmek ve bu gidişatın yönünü bizzat belirlemektir (Cassirer, 2000: 37). Bu bağlamda hümanistik aydınlanmacı hareket, akıl sahibi insanın eşitlik ve özgürlük açısından, ahlaken ve bilgi birikimi bakımından da sınırsızca gelişebileceğine inanır. Bu mutlak gelişme ve ilerlemeye duyulan iyimser inanç, aklın üzerinden kalkan vesayetlerin yok olmasından doğar. Çünkü insan aklını kullanmaya cesaret etmesi onun için bir dönüm noktasıdır. Artık aydınlanan insan eskisi gibi olamaz.

Şimdi ilerleme vaktidir. Geleneksel sınırlamalardan kurtulmuş insan, aklın rehberliğinde daha güzel bir gelecek kurabilir. Bu düşünsel motivasyon Fransız ihtilalin motorunu oluşturmaktaydı. İhtilalin öznesi olarak organize olan kesim bu düşünsel motivasyonla hak olarak gördüklerini almak için, feodal düşüncenin oluşturduğu zihin dünyasından çıkması hatta onu yıkması gerekiyordu. Bu çıkışı Aydınlanma hareketiyle yaşayabilmişti. Artık bu noktadan sonra önemli olan husus Sieyes gibi düşünürlerin, bu özneyi bir beden de birleştirmesiydi.

3.2.Fransız Ulus Fikri İçin Önemli İki Kontur: Sieyes ve Renan

1789 ihtilali öncesinde Fransa kralın kişiliği ile devlet birleşmiş durumdaydı. XIV. Louis'in ünlü 'Devlet benim' sözü Fransız monarşisinin mutlak gücünü temsil etmekteydi (Rowen, 1961: 83). İhtilal sonrası ortaya çıkan yeni siyasi ve hukuksal düzende kralın bu egemenliği, kendini yeni bir politik oluşuma devretmişti. Yasa önünde eşit bireylerden meydana gelen, kralın mutlak gücünü yerinden eden ve onu da yasa önünde eşit bir statüye tabi kılan bu oluşuma 'ulus' adı verildi. Sieyes'e göre eski rejimin ayrıcalıklı kesimleri ihtilalin öznesi olan bu oluşumun hakkı olan egemenliği gasp etmişlerdi. Bu nedenle toplum içinde var olan ayrıcalıklı sınıfların siyasi güçleri Sieyes'e göre ortadan kaldırılmalıydı. Bir diğer deyişle soy ve din gibi değerler üzerinden ayrıcalık kazanan kesimlerin siyasal güçleri ellerinden alınmalıdır. Çünkü siyasetin asli kurucu öznesi, aralarında hiçbir ayırım gözetilmeksizin beraber var olan '*tiers etat*' dir. Siyasetin asıl öznesi olan '*tiers etat*', Sieyes için ulusun kendisidir. "Ulus ortak bir yasa altında yaşayan, aynı yasama organlarıyla temsil edilen ortak bir insan topluluğudur" (Sieyes, 2005: 13). Ulus içinde ayrıcalık aranmaz çünkü bu kavram ortak bir düzene ve yasalara uyan bireylerin meydana getirdiği bir topluluktur. Ulus kavramına yönelik bu tanımlamalar aynı zamanda '*tiers etat*' in da tanımlarıdır.

Sieyes'in '*tiers etat*' kavramı üzerinden ulus tanımlaması önemli ölçüde Jean-Jacques Rousseau'dan etkilenmiştir. Rousseau'nun siyasal düşünce literatürüne kazandırdığı 'genel irade' kavramı, bir toplumun özünü oluşturan yapının kendisidir. Bu öz öyle bir yapıya sahiptir ki; her zaman doğrudur ve kamusal yarara yöneliktir (Rousseau, 2012: 26). Genel iradeyi oluşturan bireyler, yurttaş olarak varlıklarını bu irade altında hissedeler. Tikel çıkarların bir genel irade altında erimesi ve her yurttaşın bu irade ile ortaya çıkan kolektif çıkarı her türlü ayrıcalıkların önüne koyması, Sieyes'in '*tiers etat*' görüşünün özünü oluşturan eşitlik idealinin esasını oluşturmuştur. Bu eşitlik ideali içinde her birey ulus düşüncesinin ona sağladığı pozitif haklardan yararlanır ve yasalar önünde yurttaş olarak herkesle aynı güvenliğe ve aynı haklara sahiptir (Ağaoğulları, 2020: 196). Her türlü feodal toplum düzeninden kalmış ayrımcılık bu bağlamda tasfiye edilmesi gereken büyük bir sorundur.

Soyut düzeyde tasarlanmış Sieyes'in bu ulusçuluk düşüncesinin somut düzleme yansıtılması süreci 18. yüzyılın sonunda Fransa'da kanlı bir hal almaya başlamıştı. Bir insanın yurttaşa dönüştürülme süreci dönemin siyasi aktörleri için kağıt üzerinde gözüktüğü kadar kolay değildi. Bir toplumsal

mühendislik projesi gerekliydi. Dil, din, eğitim, aile gibi tüm sosyal konularında kapsamlı dönüşümlere gerek vardı. İhtilal ile ortaya çıkan siyasal bilincin somut kazanımlar haline getirilmesini isteyen Jakobenler gibi radikal siyasi gruplar, siyasi iktidarı ele geçirdikleri dönemlerde süreci bu toplumsal mühendislik projesi içinde bir devlet terörü haline getirmişlerdi. Eşitlik, kardeşlik, özgürlük ve ulusal egemenlik gibi kavramlara sıkı sıkıya bağlı olan Jakobenler, bu kavramların soyut düzeyde kalmayıp somut düzleme aktarmak ve ihtilalin başarıya ulaşmasını sağlamak için ‘ulusçuluk’ düşüncesini bir saplantıya dönüştürmüşlerdi. Bu saplantılı halin en basit örneğini ‘halk düşmanları’ tanımlamasında görmekteyiz. ‘halk-ulus’ kavramı bu dönem siyasi düşüncesinde en üstün meşruluk kaynağıdır. Her şey halka göre ve halktan hareketle açıklanmaya çalışılırdı. İhtilalden sonraki gerilimli dönemlerde Jakobenlerin özellikle ‘halkın sesi’, ‘halkın iradesinin yankısı’ olduklarını ileri sürerlerdi ve bu bağlamda kendilerini halkla bütünleştirdiklerini düşünürlerdi (Ağaoğulları, 2020: 284-295). Halk düşmanları kavramı bu haletiruhiye içinde ortaya çıkmış ulusçuluk düşüncesinin en korkunç biçimi olmuştur. “Halkın yanında olmayan halka karşıdır” propagandasıyla her gurubu halk düşmanlığı ile suçlama olanağına kavuşan Jakobenler için ulusu ayağı kaldırma projesi söz konusu dahili düşmanlardan kurtulunca gerçekleşecekti. Bu bağlamda Jakobenlerin iktidarı dönemde binlerce Fransız vatana ihanetle suçlanıp idam edilmişti.

Ulusçuluk düşüncesinin büründüğü militarist karakterin bir başka örneğini Napolyon savaşları sırasında görmekteyiz. 19. yüzyılın başında Fransa’nın yaklaşık 800.000 kişilik ordusu vardı (Sander, 2020: 168). Bu rakam o tarihe kadar herhangi bir Avrupa devletinin bir araya getiremediği kadar büyük bir orduya tekabül ediyordu. Siyasi tarihte ‘*Grande Armie*’ olarak anılan ordu bir ülkü içinde bir araya gelmiş yurttaşlardan oluşan ulusal orduyu temsil ediyordu. Fransız ihtilalinin ortaya çıkardığı bir başka yenilik de hızlı bir moda haline gelen yurtseverlik bilinci üzerine kurulu ulusal ordu biçimiydi. Kitlelerdeki ulus aidiyeti, tarihin gördüğü en büyük ordu formasyonuna bürünmüştü. Ulus düşüncesinin militarist bir karaktere dönüşmesiyle ortaya çıkan bu durum daha sonra büyük kitlesel savaşlara dönüşmüştür. Küçük ölçekli ordularla süren savaşlar artık yerini ulusal bilinci ortaya çıkardığı devasa ordulara bırakmış literatüre ‘topyekün savaş (total war)’ gibi kavramlar girmiştir. Tüm bu olumsuzlukların ötesinde ulus düşüncesinin iyimser özünü ortaya çıkarmaya çalışan bir düşünür olan Ernest Renan, 19. yüzyılın sonlarında ulus kavramının unutulmuş tarafını tekrar hatırlatmaya çalışmıştır.⁶

⁶ Özellikle 1870 yılında Fransa-Prusya arasında yaşanan Sedan muharebesinde, Fransa’nın kaybettiği Alsace-Lorraine topraklarında kendini gösteren sorunlar, Ernst Renan tarafından üstü kapalı bir şekilde Ulusçuluk tartışmasıyla da gündeme getirildiği düşünülmektedir. Söz konusu topraklar Almanya ile dil ve kültür birliği sağlamasına rağmen aidiyet konusunda Fransa ile birliktelik hissetmektedir. Buradan yola çıkarak Renan’a göre ulus bilinci dil, din, kültür birliği gibi unsurlarla ortaya çıkacak bir olgu değildi. Renan için ulus bir ruh olarak tanımlanabilirdi. Bu ruh ise ‘Dil, din, kültür, çıkar’ gibi somut her türlü birliğin ötesinde bir hissiyat meselesiydi. Bu bağlamda Renan’ın ulusçuluk düşüncesine yönelik fikirlerinin oluşumunda etkili olan olayın doğrudan Alsace-Lorraine meselesi olduğu söyleyebilir (Çağla, 2007: 52), (Uslu, 2013: 93). Zaten 19. yüzyılın sonlarına doğru Alsace-Lorraine bölgesi üçüncü cumhuriyet Fransa’sının ulusal bir sorunu haline gelmişti. Sedan muharebesi

Fransız tarihçi Ernest Renan için ulus belirli birtakım ayrıcalıklar ile ortaya çıkabilecek bir mefhum değildir. Ulus bir hissiyat, ruhani bir ilkedir. Renan için bu hissiyatı iki şey oluşturur; bunlardan ilki ortak zengin bir hatıralar mirasına sahip olmaktır. İkincisi ise şimdiki zaman içinde ortak karara varma, birlikte yaşama arzusudur. Bu açıdan ulus Renan için hem fedakâr ve özverili bir geçmişin sonucu, hem de şimdilik içinde ortak bir iradeye sahip olma şartıdır. Renan'ın deyişiyle “Ulus, yapılan ve daha da yapmaya hazır olunan fedakârlıkların duygusuyla oluşan büyük bir dayanışmadır. Bir geçmiş gerektirir; ancak şimdide somut bir olayla tekrar edilir: ortak yaşamı devam ettirmek için açıkça ifade edilen rıza ve istek.”⁷ (Renan, 2019: 52)

Kısaca Fransız ulus düşüncesi 1789'da yaşanan ihtilalde kendini kavramsal olarak gösterirken, Aydınlanma hareketinin temel oluşturduğu fikrîsel zemine oturdu. Zaten ihtilalin teorik meşruluğu da bu düşüncelere dayanıyordu. Aynı minvalde Almanya da kendi ulusal bilinci ortaya çıkaracak siyasal olaylar ve düşünsel süreçler yaşayacaktı.

4. ULUSÇULUK FİKRİNİN ALMAN DÜŞÜNCESİNDE GELİŞİMİ

Alman ulusal birliğini kurma mihmandarlığına giren Prusya'da hem ordu hem de halk tek bir bütünleşik ‘Almanya’ fikrinin özlemine duyuyor, tarihler 18. yüzyılın sonuna geldiğinde bu ülkünün gerçekleşmesi için en büyük engelin Fransızların varlığı olarak görüyorlardı. Daha sonraları ünlü Alman düşünür Herder'in de üzerinde durduğu Fransız kültürüne öykünme durumu çok sayıda küçük Alman prensliğini etkisi altına almıştı. Güçlü Prusya devletinin bu tarihlerde üstüne düşen misyon, Almanları Fransızların törel değerlerinden kurtarmak ve onlara yeni bir millet ufku çizmekti.⁸ Bu bağlamda Almanlar ulusçuluk hareketinin muhtevasında Fransız kültürünün yüzyıllık üstünlüğüne isyan da vardı.

sonucunda Almanlara kaybedilen Alsace-Lorraine bölgesi, Fransız entelijansiyası arasındaki ulusçuluk tartışmasını alevlendirmişti. Almanya bu bölgeyi ilhak ederken kültürel, dilsel ve etnik argümanlara başvurması ve kendi ulusunun doğal bir parçası olarak görmesi Fransa'da büyük tepkiler toplamıştı. Kendi ulusunun bir parçası olarak kabul edip Almanya'nın yaptığı bu ilhaka karşı Renan'ın şu cümleleri ilhaka tepki olarak anlaşılabilir; “İnsan ne ırkının ne dilinin ne dininin ne nehirlerin akışının ne sıradağların yönünün kölesidir. Sağlıklı bir akla ve sıcak bir kalbe sahip büyük bir insan topluluğu ahlaki bir bilinç yaratır, bu bilinç ulus denir (Renan, 2019: 52)”. Baytaş'ın da vurguladığı gibi iki farklı ulusçuluk anlayışının birbiriyle çatışmasını 19. yüzyılın önemli siyasi sorunlarından biri olan Alsace-Lorraine meselesinde kendini göstermiştir. (Baytaş, 1994: 65).

⁷ Ernest Renan'ın ulus düşüncesi ile ‘Unutmak’ eylemini bir arada, birbirine bağlı kavramlar olarak görmesi de çok tartışılmıştır. Renan'a göre “Unutmak, hatta tarihsel hata da diyebilirim, bir ulusun yaratılmasında çok önemli bir etkidir” (Renan, 2019:37). Renan'ın bu düşüncesi ulusun kendi içinde yaşadığı muhtelif tartışmaları, birliğini sağlamak adına unutmaları gerektiği yönünde yorumlamak, onun kendi üyesi olduğu aristokrat sınıfının devrim döneminde yaşadığı gerilimleri göz önünde bulundurunca çokta yanlış olmayacaktır. Ancak ulus bir siyasal birliğin sonucu ise ‘Unutmak’ bu birliğin temel değerlerinden biri olduğu tartışmasızdır. Bunun yanında Renan'ın ulus düşüncesi içerisinde ‘unutmak’ eylemine yaptığı vurgu, Fransız ulus düşüncesinin asimilasyoncu karakteri ile birlikte düşünmek enteresan olacaktır. Fransız ulus düşüncesinin ortak bir şimdi içinde duygudaşlığa olan vurguyu ortaya çıkarması için mazisini unutmaları beklenir. Birçok Fransız asıllı yurttaşın, bu karaktere sahip olması için geçmişin izlerini kendinde silecek bir eylemi gerçekleştirmesi gerekir. ‘Unutmak’ eyleminin ulus düşüncesi ile olan ilişkisini bu bağlamda okumanın ayrı bir tartışması konusu olduğunu vurgulamak gerekir.

⁸ Alman romantizm akımının içindeki Aydınlanmacı soyut akıl eleştirisini de aslında bu bağlamda okuyabiliriz. Bienenstock'un da işaret ettiği gibi “Alman romantizminin tümüyle reddetmeye çalıştığı şey Fransız kültür emperyalizminin siyasi hegemonyasıdır”. (Bienenstock, 1979: 177)

Fransız ihtilali sonrası Alman toplulukları için görülmemiş bir kültürel uyanma dönemi idi. Sander'in de işaret ettiği gibi "Beethoven, Goethe, Schiller, Kant, Fichte, Hegel gibi nice büyük isimler, romantizm akımının ortaya çıkmasında etkili olup, Alman ulusçuluğunun temelini atmışlardı (Sander, 2020: 191).

"Almanya'da ulusçuluk, Napolyon sisteminin zorla evrenselleştirme çabalarına karşı bir tepki olarak doğmuştu" (Sander, 2020: 191) tespiti, Napolyon savaşlarının birleşik Almanya'nın oluşmasında önemli bir kilometre taşı olduğuna işaret etmektedir. Fransız ihtilalinden sonra gücü elinde toplamak için girdiği her siyasi ve askeri mücadeleden başarıyla çıkan Napolyon Bonapart 2 Aralık 1804'te Paris'te Notre Dame Kilisesinde giydiği imparatorluk tacının birinci yıl dönümünde Avusturya ve Rusya'ya karşı aldığı askeri zaferler, Prusya'yı zorlu bir siyasi karar vermeye itiyordu. 1805'in ekim ayında Avusturya'yı bozguna uğratan Napolyon, Viyana yakınlarında ikinci bir zafer kazanıp Rusya ordularını da bozguna uğratmıştı. 'Üç İmparator Muharebesi' olarak da anılan 'Austerlitz' savaşının sonucunda Napolyon, Avrupa'ya istediği gibi hükmedebilme müktedirliğini kendinde bulmuştu. Bu tarihlerde Rusya ve Avusturya'nın diplomatik temaslarından dolayı on yıl gibi uzun bir süre tarafsız kalan Prusya, Napolyon'un art arda zaferlerinden dolayı artık kararını netleştirip, Fransa'nın yanında ittifaka katılmıştır.

Austerlitz'den sonra neredeyse Avrupa'da gücünü mühürleyen Napolyon, Prusya'yı istemediği bir ittifakın içine sokmuştu. Çünkü bu savaşında sonucunda Napolyon, kadim 'Kutsal-Roma Cermen İmparatorluğuna' yeni bir çehre kazandırmıştı. 1805'in Aralık ayında Avusturya ile imzaladığı Presburg barışı ile Venedik ve Dalmaçya'daki toprakları kendi hüküm sahasına katmış, Avusturya'nın Almanya'da geri çekildiği topraklar üzerinde de Fransa'ya bağlı bir 'Ren Federasyonu' oluşturmuştu (Ateş, 2018: 140). Bu federasyon altında 16 Alman prensi *de facto* olarak Napolyon Fransa'sının etkisi altına giriyordu. Kısmen zorlanmış, kandırılmış ve rüşvetle satın alınmış bu prensliklerin oluşturduğu federasyon kuzey Alman bölgesindeki Prusya'yı dışarıda bırakıyordu. Bu siyasi tablo Prusya'nın çok isteyeceği bir durum değildi. Çünkü birleşik bir Alman birliği ülküsü hayalinde olan Prusya için Fransa'nın kültürel hegemonyasının yanında bir de fiziki işgali, Alman topluluğunun acil bir çıkış yolu bulması gerektiriyordu. Bu nedenle Prusya'nın, Fransa ile Austerlitz savaşından sonra istemsizce girdiği ittifak Rusya ve İngiltere'nin desteğiyle çok kolay bozulabilmişti.

Prusya, 1806 yılının Temmuz ayında İngiltere ve Rusya'dan aldığı siyasi destekle Fransa'yla kurduğu ittifakı bozmuştu. Bu duruma öfkelenen Napolyon, Prusya'nın yeni ittifak kurduğu devletlerin desteği gelmeden Prusya'yı ezmek istedi. 1806 yılının ekim ayında süratli bir şekilde Prusya'nın üzerine hareket geçen Napolyon kısa bir sürede muzaffer bir şekilde Berlin'e girdi. Jena – Auerstedt muharebesinde Prusya ordusunu ağır bir yenilgiye uğratan Napolyon için Prusya artık bir sorun olmaktan çıkmıştı. Gebhard von Blücher, Carl von Clausewitz, August Neidhardt von Gneisenau gibi önemli komutanlarında deneyimlediği bu savaş gerçekten Alman siyasi tarihi için çok önemli bir kırılma noktasıydı. Napolyon ordusunun sayıca az olmasına rağmen taktiksel üstünlükleri kazanmayı

başarmıştı. (Chandler, 1993: 77). Bu noktada Napolyon'un Alman topluluğu üzerinde yarattığı 'Jena-Auerstedt' travması⁹ ve Berlin sokaklarında muzaffer yürüyüşü belki Alman ulusal milliyetçilik fikrinin oluşmasında en önemli tarihsel kırılmalardan biriydi.

Prusya ordusu Fransızlar karşısında uğradığı hezimet sonucunda başkenti işgal edilmiş ve neredeyse devlet çökmüştü. Napolyon Bonapart'ın Berlin'e girdiğinde bazı Almanların Fransız milli marşı söylendiği bile duyulmuştur (Acar, 2013: 2). Jena- Auerstedt'de yaşanan ağır hezimet sonucunda artık Prusyalılar direnmeden Napolyon'a teslim oluyordu. Bu noktada Napolyon'un ise istekleri çok stratejikti. O hiçbir zaman Alman milliyetçiliğinin ve Alman birliğinin yaratacağı tehlikeyi göz ardı etmiyordu. Bu nedenle Almanya'nın parçalara bölünmesi Napolyon'un en önemli stratejik hamlesiydi. Kurduğu 'Ren Federasyonu' ile birlikte Kuzey Almanya'daki önemli devletleri izole hale getirmişti. Bu Federasyonunun üye prenslikleri Napolyon'un Avrupa içinde yapacağı her savaş için 63 bin asker göndermeyi taahhüt etmişlerdi (Acar, 2013: 2). Bu durum Kuzeydeki Avusturya, Prusya, Kurhessen ve Braunschweig gibi Alman devletlerin elini kolunu bağlamaktaydı ancak bu devletlerinde artık bir inisiyatifi kalmamıştı.

Dağınık ve tek bir siyasi birlikten yoksun Alman prensliklerinin çoğu Fransız hâkimiyeti altında ilk kez kaderlerinin de aynı olduğunu hissettiler. Hepsi Fransa'nın işgali altında Alman olduklarını hissetmişlerdi. Bu durum Almanlarda ortak bir irade oluşmasına sebep olmuştu. Bu iradeyi pratiğe yansıtmak kolay olmayacaktı. Düşmanın casusları her türlü milliyetçi örgütlenmeler için teyakkuz halindeydi. Bu nedenle Alman birliğini savunucularının gizli örgütler kurması kaçınılmazdı (Treitschke'den aktaran Acar, 2013: 5). Bir halk ayaklanmasının, çöken bu Fransız kâbusunu sona erdirebileceğine inanan her Alman, asker, burjuva, bilim adamı, şair vs. vatansever dernekler, enstitüler ve örgütler çevresinde toplanmaya başlamıştı. Ancak ortadaki tablo çok vahimdi. Prusya'nın neredeyse bütün ordusu Jena- Auerstedt'de imha edilmişti. Ülke resmen Napolyon'un insafına bırakılmış, mali olarak iflas etmişti. Bunun yanında kendisine destek olan en önemli ülkelerden biri olan Rusya'nın da artık Avrupa'da Napolyon baskısına direnecek ve Prusya'ya yardım edecek gücü kalmamıştı. Ancak Napolyon'un Jena'da aldığı zafer Rusya'yı barışa zorlayamamıştı. Bu nedenle Prusya'ya ağır bir yenilgi yaşattıktan sonra Napolyon, Rusya'ya karşı harekete geçti. 1807 yılının Şubat ayında iki tarafın orduları Polonya'da karşı karşıya gelmişlerdi. Taraflara ağır sonuçlar doğuran bu savaşın tam bir kazananı olmamıştı. Rusya'ya istediği darbeyi vuramayan ve geçen savaşta ağır kayıplara uğrayan Napolyon

⁹ Bu travmanın net örneğini Hegel'in, Jena işgalinden sonra arkadaşına yazdığı mektupta görebiliyoruz. "Prusyalılar hak ettikleri yenilgileri yaşıyorlar. Bu sabah Napolyon'u gördüm. Dünya tını ata binmiş geçit törenine gidiyordu". (Avineri, 1962:461). Hegel'i bu düşünceye sürükleyen şey, bir başka deyişle Napolyon'a ve arkasındaki siyasal birliğe imrenerek öykünmesinin tamda dönemin Alman topluluklarında eksik olan durum ile alakalıydı. Bu travmatik durumun diğer önemli bir yansıması Fichte ve Heinrich von Kleist görmekteyiz. Fichte'nin Fransız işgalindeki topraklarını kurtarmak adına gönüllü olarak orduya hizmet etmek istemesi ve bu uğurda girdiği düşünsel ve siyasi mücadele Alman entelijansiyasının ulusal kurtuluş sürecinde üstlendiği rolü bize göstermektedir. Aynı minvalde Alman şair ve oyun yazarı Kleist ise Prusya'nın düştüğü bu durumdan ciddi endişeler yaşıyıp, kurulması gereken bir Alman birliği için tüm dikkatini siyasete yönlendirmişti. (Acar, 2013:2).

tekrar gücünü toparlayıp, Haziran ayında Rusya'nın üzerine yürüdü. İkinci kez karşı karşıya gelen Rus ve Fransız ordularından, muzaffer taraf Napolyon cephesi olmuştu. Bu durum Rus Çarı 1. Aleksandr'ın, Napolyon tarafından barış istemesi sonucunu doğurdu. Barış görüşmeleri 1807 yılının Haziran ayında Niemen Nehri üzerindeki Tilsit'de gerçekleşmiş, burada üzerinde uzlaşılan konularda 'Tilsit' antlaşması olarak kabul edilmişti.

Tilsit antlaşması Prusya devleti için dönemin tarihi içinde önemli ikinci bir kırılmaydı. Jena travmasından sonra Tilsit antlaşmasında Napolyon Prusya'ya çok kötü muamele göstermişti. Armaoğlu bu durumu şöyle aktarır; "Napolyon daha sonra bunun gerekçesini şöyle açıklayacaktır: "Prusya'yı, kudreti kör etmiştir. Prusya, bir kahramana karşı mücadele etmek, Fransa'nın kaderine karşı çıkmak ve Fransa'nın o mutlu dostluğunu ihlal etmek cüretini göstermiştir. Ve sonunda da cezasını buldu" (Armaoğlu, 2020: 84). Savaşın maddi hasarının yanında Prusya devleti için manevi hasarın faturası ödemek de çok ağır olmuştu. Ancak bu ağır durumun ortaya çıkarabileceği bir düşünce kuşkusuz Alman ulusal milliyetçilik fikri olacaktır. Çünkü toplumların bazı tarihsel dönemlerde yaşayacağı ciddi bunalımlar ve kırılmalar ulusçuluk düşüncesinin ete kemiğe bürünebileceği en önemli siyasi koşulları ortaya çıkarmaktır. Gellner'in de vurguladığı gibi "Ulusçuluk, ulusçuların ileri sürdükleri gibi bir doktrin değil de bir olgu olarak bir dizi toplumsal koşulun içinde vardır" (Gellner, 2018: 218). Bu koşulları sadece diplomatik ve askeri nedenler oluşturmaz. Düşünsel anlamda zamanın ruhunu oluşturan fikirler söz konusu koşulların tohumlarının atıldığı yerlerdir. Alman kültürel milliyetçiliğini ve ulusçuluk düşüncesini ortaya çıkaran en önemli düşünsel hareketlerden biri de şüphesiz 'Romantizm' akımı olmuştur.

4.1.Alman Ulusal Milliyetçiliğin Düşünsel Motivasyonu: Romantizm Akımı

Romantizm birçok farklı olguyu bünyesinde bulundurmasıyla özgünlük kazanan bir kavramdır. Geniş bir perspektiften analiz ettiğimizde kavramın içerisinde tartışılan düşüncelerin bazen çelişkiler bazen de paralellikler oluşturması net bir romantik düşünce tanımını yapmayı zorlaştırmaktadır. Aksakal'ın romantizm düşüncesinin bu çelişik durumu şöyle örneklendirir; "Romantizm çelişkili doğası gereği hem muhafazakâr hem devrimcidir; hem bireyci hem kolektivisttir; hem dini önemser hem de dini, insanın hakiki 'yüce'yi keşfetmesinin önünde bir engel olarak görür" (Aksakal, 2021: 14). Ancak kavramın bu çelişik doğasına rağmen onu, "gerçekliğin ötesinde olmak", "hayal gücünden derinden etkilenmiş olmak", "hayal ve tutkularla hareket etmek, aşka bağlı olmak" gibi ifadeler ile tanımlayabiliriz (Aksakal, 2015: 16).

Romantizm ile milliyetçilik kavramlarının arasındaki ilişki anlayabilmemiz için Smith'in millet hayal edinmenin yanı sıra hissedilen de bir mefhumdur değişimini hatırlamak gerekir (Smith, 2017: 27). Bir bakıma milliyetçilik düşüncesinin 'hissetmek' ile ilgili olan kısmını 18-19. yüzyıllarda romantizm akımı temellendirmektedir. Özellikle siyasal düşüncenin dinsel bir muhtevadan arınarak

sekülerleşmesinin yarattığı boşluk, romantizm akımı için yeni bir alan olarak ortaya çıkmıştı (Yıldırım, 2012: 103). Bu alan üzerinde görünüm kazanan ulusçuluk gibi siyasal düşüncelerin romantizm akımı ile olan ilişkisi, dinsel düşüncenin ardında bıraktığı boşluk hissini doldurmaya çalışmıştır. Hartmann'ın da belirttiği üzere romantizm en derin köklerinde mistizmle sıkı bir ilişkisi vardır ve romantizm yaşamı tepeden tırnağa idenin yaşamıdır (Hartmann, 2021: 16). Bu bağlamda 18-19. yüzyıl siyasal atmosferinde Schulze'un şu ifadeleri dinsel boşluğun romantizm ile milliyetçi düşünce içerisinde nasıl doldurulduğunu açıklamaktadır; “Yaşamın her anı, geçmişe duyulan romantik bir arzuya kapılmıştı. Öyle görünüyordu ki, şimdiki an, sadece tarihteki kökleriyle gerekçelendirilmeliydi. Çağın romantik ruhunun arkasına gizlenen duygu, kökleri çok eskilere giden yapı ve yaşam tarzlarının yıkımı karşısında duyulan şaşkınlık hissi ve bununla birlikte, kökü gene eskilere giden, yaşama yeni bir kolektif anlam vermeye duyulan özlemdi.” (Schulze, 2005: 161-162)

Romantizm akımının milliyetçi düşünceye kazandırdığı önemli nosyonlardan biri organize olmuş 'biz' fikriydi. Ancak bu 'biz' fikri kendi özgürlüğü için mücadele eden kutsal millet, otantik kültür birliği ve ortak bir gelecek ufku oluşturabilirdi. Bu fikirlere ihtiyacın olduğu 18. yüzyıl Alman düşüncesinde romantizm, politik tepkisellik olarak milliyetçi düşünceyi beslemiş ve kendine önemli bir yer edinmişti (Kohn, 1950: 443). Özellikle romantizmin Alman siyasal düşüncesinde kendini daha etkin göstermesi Napolyon'un Alman prensliklerini işgali sırasında olmuştur. Ulus bilincinin dağıldığı bu zorlu dönemlerde Alman düşünürleri, halkı belirli manevi değerler üzerinde birleştirecek fikirleri romantizm akımı üzerinden kurma çabası içerisindeydiler. Hayal edilen bir kavram olarak kurulan Alman ulusçuluğunu ancak böyle hissettirebilirlerdi. Bu konuda özellikle filozof Johann Gottlieb Fichte'nin Fransız işgali sırasında Alman ulus bilincini ayağı kaldırma gayreti çok önemliydi.

4.2.Fichte ve Herder Düşüncesinde Alman Ulus Fikri

1806 yılında Napolyon ordularının Berlin'in içlerine kadar gelerek Prusya yönetimini sürgün hükümet olarak etkisiz bırakması Johann Gottlieb Fichte gibi düşünürleri derinden etkilemişti (Ökten, 2021: 421). Fransa ile girdiği savaşta Prusya birliklerine vaiz olarak katılmak isteyen Fichte'nin teklifi kabul edilmemiş olsada, kaleme aldığı yazılarla cephe arkasından desteğini eksik etmemiştir. Özellikle onun Alman Ulusuna Söylevler (Fichte, 2021) adlı eseri Alman ulus düşüncesinin kurumsallaşmasında önemli bir rol oynamıştır.

“Ortak ulusal kökten kopup ayrılan diğerleriyle karşılaştırıldığında, Almanların kendilerine bizatihi esas ulus deme hakkına sahip oldukları, 'Alman' sözcüğünün de asıl sözcük anlamıyla buna işaret ettiği ortaya konulmuştu” (Fichte, 2021: 323) diyen Fichte için ulusal bilinci ortaya koyacak şartlar belirli bir kültürel birlikten doğması gerekirdi. Kedourie de milliyetçilik ile ilgili çalışmasında Alman idealist düşünürlerinden bahsederken Fichte üzerinden durmuştur (Kedourie, 2017: 47-67). Devlet ve birey ilişkisini Fichte'nin görüşleriyle inceleyen Kedourie için, Fichte'nin devlete dair teşne fikirleri

(James, 2011: 125) bireyi devlete bağlayan bağı da kuvvetlendirme niteliğinde yeni şeyler ortaya koymuştur. Fichte için devlet kültür üreten bir mekanizmadır. Hatta devletin gayesi bizzat kültür üretmektir. Kültür ise insanı insan yapan mefhumdur. İnsanın ancak kültür ile mükemmelleşeceğini ileri süren Fichte için özgürlüğün kaynağı da bu mükemmelleşmede yatmaktadır. Bu bağlamda devlet aslında bireyin içsel yani manevi bakımdan özgürlük garantörüdür. Diğer bir yandan bireyler iradelerini devlet iradesinde birleştirerek bir kaynaşma sağlar ve kendi özgürlüğünün garantörü olan devletin de varlığını böylece devam ettirir. Bu bağlamda Fichte devleti ve milleti özdeş görür. Alman milletinin varlığının Alman devletinden bağımsız düşünemez. Özellikle fikri mücadelenin bu milletin özgürlüğünü garanti altına alacak bir Alman devletinin varlığını ortaya çıkarmak üzere yoğunlaşması gerekliliğini vurgular. Bu vurgu diğer bir Alman filozof Johann Gottfried Herder tarafından da dile getirilmiştir.

Johann Gottfried Herder'in yaşadığı dönemde Almanya ulusal birliğini kurmayı henüz başaramamıştı. Dönemin önemli Alman düşünürleri gibi onun da hayali bölünmüş prenslikleri bir Alman devleti çatısı altında toplayabilmektir. Bu nedenle Herder ilgisini Alman ulus tarihe yönlendirmiş ve Alman ulus bilincini ortaya çıkarmak için çalışmıştır. Herder'e göre milletlerin gelenekleri, düşünceye dayalı idealleri, temeli kendi dillerinde yatar. Farklı halklar kendilerine ait dillere sahiptirler ve her halk kendi dilini en kutsal şey olarak muhafaza etmelidir. Dolayısıyla Herder'in gözünde dil olmadan, milli unsurların bir önemi olmaz (Kedourie, 2017: 68-79). Alman ulusunun kurulumunda da dilsel birliktelik Herder için büyük önem taşımaktadır.

Herder'e göre beraberce yaşama duygusuna ve kendilerine ait bir dile sahip insan topluluğu, millet olma özelliğini bünyesinde barındırmaktadır. Bu özelliklerle sahip bir millet, devletin doğal ve organik temelini oluşturmak için yeter nedeni taşımaktadır (Acar, 2008: 25). Ulus bilinci Herder düşüncesinde toplumsal birliğin ortak manevi temelini oluşturan dilde kendini gösteren kültürel bir prensip olarak algılanır (Acar, 2008: 29). Bu bağlamda Herder için dil bir milletin varlığı için olmazsa olmaz şarttır. Herder özellikle dönemin Alman prensliklerinde Fransızcanın hakim dil olarak kullanılmasını Alman ruhuna ihanet olarak görmüştür. Çünkü Herder'e göre Fransız dili Fransız milletinin kendi düşünce dünyasını ve millet ufkunu betimlemek için vardır. Bu bağlamda Herder için Fransız dilinin Alman milletler ve münevverler üzerinde hâkimiyeti kırılmadığı sürece Alman ulus bilinci ortaya çıkamayacaktı. Çünkü özellikle 18. yüzyılın sonuna kadar Prusya'da Fransız diline hem aristokrat sınıf hem de aydın sınıf çok önem vermektedir. 1743 yılında II. Büyük Friedrich Berlin Bilimler Akademisi'ne Fransızca bir isim verip başına bir Fransız getirmişti. Aynı dönemde bu akademi de kullanılan yayın dili Latince yerine Fransızca olarak kabul edilmişti (Acar, 2008: 150). Bunun yanında Alman prenslerinin saraylarında gündelik hayatta Fransızca konuşulurken, Almanca daha çok köylü sınıfın kullandığı dil olarak kalıyordu. Herder için uzun süredir Alman ulus bilincinin oluşmamasının temel nedenlerinden biri, Fransız diline yönelik bu öykünmeydi. Bu bağlamda Herder için Alman bilinci bulunduğu atıl durumdan uyandırılması ve kurtarılması lazımdı. Alman milletinin

kendi doğasında yatan özellikleri ve zenginliği ortaya çıkarmak ve bunları geliştirmek zorunda olduğunu düşünen Herder'e göre ilk öncelikle dil birliği bu zenginliği ortaya çıkaracak en önemli etkendi. Bu bağlamda Herder tüm yaşantısı boyunca Alman birliğini sağlamak ve birleşik bir Alman devleti kurmak için mensubu olduğu milletin dil birliğine her daim vurgulamaya çalışmıştır. Alman ulusçuluk fikrinin de temel değerini oluşturan dilsel birliğin gerekliliği de Herder'in çalışmalarından bu yana her daim vurgulanmıştır.

5. SONUÇ

Fransız ve Alman ulus kavramının içeriği farklı bağlamlarda tanımlanmıştır. Fransız ulus düşüncesi belirli toprak parçası içinde ortak bir yasaya ve iradeye tabi insan topluluğu olarak tanımlanırken, Alman ulus düşüncesi etnik ve kültürel birlik temaları üzerinden tanımlanmıştır. Bu farklılığı anlamak adına Fransız ve Alman toplumlarının yaşadığı siyasi olayları ve etkilendiği düşünsel kaynakları göz önünde bulundurmamak gerektiğini çalışmanın içinde vurguladık.

18. yüzyıl sonlarında Fransa'da yaşanan ihtilal ulusçuluk fikrinin doğmasında önemli olaylardan biri oldu. İhtilalin temel amacı, toplumun soylu ve ruhban kesiminin ayrıcalıklı siyasi haklarını ortadan kaldırmaktı. İhtilalden sonraki sosyal düzende yurttaş kavramı önem kazanmaya başlamıştı. Yurttaşlık anlayışıyla aralarında hukuki ayrımcılığın olmayacağı toplumsal bir yapı oluşturma gerekliliği Fransız ulusçuluk fikrini de temsil ediyordu. Bu bağlamda ihtilalin neticesinde birçok düşünür ulus kavramını tanımlarken her türlü farklılıktan azade bir birliğe atıf yapıyordu. Bu birliği oluşturan bireylerin birer siyasi özne olması ve söz konusu ulusçuluk fikrinin de düşünsel kaynağını oluşturması bakımından Aydınlanma hareketi, Fransız ulusçuluk düşüncesi için önemli diğer bir konuydu. Aydınlanma hareketinin ortaya çıkardığı düşünsel motivasyon dahilinde organize olan toplum, teolojik veya kan bağına dayalı ilişkiler ile kazanılmış ayrıcalıkları sorun olarak görüyordu. Akıl sahibi olan insanın birey olarak sosyal hayatın içinde var olması, hukuki bağlamda kan bağına bağlı ayrımcılığı oradan kaldırmalıydı. Aydınlanma hareketinin bireye yönelik bu düşünsel öğüdü Fransız ulus bilincini oluşturan yurttaş kavramının temelini oluşturmaktaydı.

Almanya'da ise ulusal bilinci ortaya çıkarken, yaşadığı Fransız işgali önemli bir siyasi olaydır. Napolyon savaşları olarak da anılan olaylar zincirinin Almanca konuşulan topraklarda oluşturduğu travma ulusçuluk düşüncesinin tohumlarını da atmıştı. Fransız işgalinin ateşlediği Alman ulusçuluk düşüncesinin temel amacı, Almanca konuşan toplulukları bir araya getirebilmektir. Fransız ulusçuluk düşüncesi, belirli toprak parçası içinde yaşayan insanların hukuki statüsü ile ilgiliyken, Alman ulus düşüncesi bir özgürleşme hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dağınık halde olan Alman toplulukların birleşik bir Alman devletinden yoksunluğu, söz konusu ulus düşüncesinin ortaya çıkmasında önemli bir neden olmuştur. Bu bağlamda kültürel ve etnik düşünce ile bir ulus bilincini ayağa kaldırmak için Alman düşünürler söylevler ve şiirler kaleme almıştır. Ulus bilincini ayağa

kaldırarak dinamizmi ise ‘Romantizm’ akımının temel değerleri sağlayabilmiştir. Ulusçuluk fikri siyasal ve toplumsal olaylar zinciri içinde doğarken, romantizm akımı ulusçuluk fikrinin Alman toplumunun nezdinde düşünsel temelini oluşturuyordu. Bu bağlamda Alman ulusçuluk düşüncesine katkı yapan birçok düşünürün sanatçı ruhlu oluşu bu temelden ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, S. (2008) “Halk Milliyetçiliğinin Öncüsü Herder”, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.
- Acar, S. (2013) “Heinrich von Kleist’da Alman Birliği Fikri”, Diyalog İnterkulturelle Zeitschrift Für Germanistik, 1(2): 1-15.
- Ağaoğulları, M. (2020). “Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği” Ankara: İmge Kitabevi.
- Aksakal, H. (2015) “Politik Romantizm ve Modernite Eleştirileri”, İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Aksakal, H. (2021) “Dünyayı Yeniden Büyülemek: Avrupa Romantizminden Portreler”, İstanbul: Beyoğlu Kitabevi.
- Anderson, B. (2020) “Hayali Cemaatler”, Çev. Savaşır İ., İstanbul: Metis Yayınları.
- Armaoğlu, F. (2020) “19. Yüzyıl Siyasi Tarihi”, İstanbul: Kronik Yayınları.
- Ateş, T. (2018) “Siyasi Tarih”, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ateşoğlu, G. (2021) “Fichte’nin Yaşamı ve Felsefesi” In E. A. Kılıçaslan & G. Ateşoğlu (eds.), Alman İdealizmi I: Fichte, 2nd Edition, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Avineri, S. (1962) “Hegel and Nationalism”, The Review of Politics. 24(4): 461-484.
- Baytaş S. (1994). “Kültürel Birliğe Karşı Siyasal Birlik: Alman ve Fransız Milliyetçilikleri”. Türkiye Günlüğü Fikir ve Kültür Dergisi. 26(0): 60-66.
- Bernhard, M., & O’Neill, D. (2021). “Comparative Historical Analysis”. Perspectives on Politics, 19(3): 699-704.
- Bienenstock, M. (1979) “Hegel at Jena: Nationalism or Historical Thought?” Archiv für Geschichte der Philosophie. 61(2): 175-195.
- Brubaker, R. (2009) “Fransa ve Almanya’da Vatandaşlık ve Ulus Ruhü.” Çev. Pekel V. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Carr, H. E. (2019) “Milliyetçilik ve Sonrası” Çev. Akınay O. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cassirer, E. (2000) “Aydınlanma Çağının Düşünme Biçimi” Çev. Özlem D. In B. F. Dellaloğlu (eds), Toplum Bilim: Aydınlanma Özel Sayısı, Sayı: 11. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Cevizci, A. (2014) “Felsefe Sözlüğü”, İstanbul: Say Yayınları.

- Cevizci, A. (2017) “Aydınlanma Felsefesi”, İstanbul: Say Yayınları.
- Chandler, D. G. (1993) “Jena 1806: Napoleon Destroy Prussia”, Oxford: Osprey Publishing.
- Çağla, C. (2007). “Renan, Irk, Millet” In Ş. Öztürk (Eds.), Cogito: Bellek: Öncesiz, Sonrasız, Sayı: 50. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çiğdem, A. (2013) “Aydınlanma Düşüncesi”, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fichte, J. G. (2021) “Alman Ulusuna Söylev”, Çev. Ökten K. H. In E. A. Kılıçaslan & G. Ateşoğlu (eds.), Alman İdealizmi I: Fichte, 2nd Edition, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Gellner, E. (2018) “Uluslar ve Ulusçuluk” Çev. Ersanlı B., Özdoğan G., İstanbul: Hil Yayınları.
- Goodsell, C. T. (1988) “The Architecture of Parliaments: Legislative Houses and Political Culture”, British Journal of Political Science. 18(3): 287-302.
- Göka, E. (2000). “Güç ilişkileri Açısından Aydınlanma”. In B. F. Dellaloğlu (eds), Toplum Bilim: Aydınlanma Özel Sayısı, Sayı: 11. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Hartmann, N. (2021) “Romantikler” Çev. Güneç S. Ankara: FOL Yayıncılık.
- Hobsbawn, E. & Ranger, T. (2020) “Geleneğin İcadı” Çev. Şahin M. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- James, D. (2011) “Fichte’s Social and Political Philosophy: Property and Virtue (Modern European Philosophy)”, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kant I. (2000). “Aydınlanma nedir?”. (Çev. Bozkurt N.). Toplum Bilim: Aydınlanma Özel Sayısı. (Ed. Dellaloğlu B. F.). Sayı: 11. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kedourie, E. (2017) “Avrupa’da Milliyetçilik” Çev. Timurtaş H. İstanbul: Köprü Yayınları.
- Kohn, H. (1950) “Romanticism and the Rise of German Nationalism” The Review of Politics. 12(2):443-472.
- Kökerer, B. E. (2020) “Postmodern Evrenin Politik Felsefesi”, Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Kömeçoğlu, U. (2000), “Eleştirel Kant’ı Eleştirememek”. In B. F. Dellaloğlu (eds), Toplum Bilim: Aydınlanma Özel Sayısı, Sayı: 11. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Mahoney, J. (2004). "Comparative-Historical Methodology." Annual Review of Sociology, 30(0): 81-101.
- Mahoney, J., & Rueschemeyer, D. (2003). Comparative Historical Analysis in the Social Sciences (Cambridge Studies in Comparative Politics). (Eds.) Cambridge: Cambridge University Press.

- Mahoney, J., & Thelen, K. (2015). *Advances in Comparative-Historical Analysis (Strategies for Social Inquiry)*. (Eds.) Cambridge: Cambridge University Press.
- Michelet, J. (1967) "History of the French Revolution" Trans. Cocks C. Chicago: University of Chicago Press.
- Ökten, K. H. (2021). "Siyasi Tarih ile Felsefesinin Kesişim Noktası: Fichte'nin Alman Ulusuna Söylevler'i" In E. A. Kılıçaslan & G. Ateşoğlu (eds.), *Alman İdealizmi I: Fichte*, 2nd Edition, İstanbul: Doğu Batı Yayınları. Özkırımlı U. (2020). *Milliyetçilik Kuramları*. Ankara: Doğubatı Yayınları.
- Özdemir, H. & Bakan, S. (2016). "Ülül Devletin Oluşumu ve Sorunları Açısından Almanya ile Fransa'nın Karşılaştırılması", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5(0): 19-58.
- Renan, E. (2019) "Ülül Nedir?" Çev. Yavaş G. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Rousseau, J. J. (2012). "Toplum Sözleşmesi" Çev. Günyol V. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Rowen, H. H. (1961). "'L'Etat c'est a moi": Louis XIV and the State" *French Historical Studies*. 2(1):83-98.
- Saklı, A. R. (2012). "Fransa ve Almanya'da Ülülleşme Süreci ve Ülül Bilincinin Oluşumu", *Akademik Bakış Dergisi*. (32): 1-19.
- Sander, O. (2020) "Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e" Ankara: İmge Kitabevi.
- Schulze, h. (2005) "Avrupa'da Ülül ve Devlet" Çev. Binder T. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Sıraca, M. (2021) "100 Soruda Fransız İhtilali" İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Sieyes, E. J. (2005). "Üçüncü Sınıf Nedir?" Çev. Birkan İ. Ankara: İmge Kitabevi.
- Smith, A. (2017) "Etno-Sembolizm ve Milliyetçilik" Çev. Çallı B. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Taner, T. (2016) "Mutlak Monarşi ve Fransız Devrimi" İstanbul: Yordam Yayıncılık.
- Tilly, C. (2016) "Avrupa'da Devletlerim 1492-1992" Çev. Arıkan Ö. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Tocqueville, de A. (1995) "Eski Rejim ve Devrim" Çev. Ilgaz T. İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Uslu, A. (2013). "Yurttaşlığa dayalı ülül ve ötesi Fransa'da ülül ve ülülçülük (XIX- XX. Yüzyıl)", *Mülkiye Dergisi*. 37(4): 79-117.
- Yıldırım, M. C. (2012) "Milliyetçiliğin Romantik Dönemi Üzerine Saptamalar" *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*. 0(2): 100-115.

